

14.10.2025

YVV/1948/2025

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Valtion tulo- ja menoarvio vuodelle 2026; HE 99/2025 vp

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta tulla kuultavaksi valtion talousarvioesityksestä vuodelle 2026.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on valvoa yhdenvertaisuuslain soveltamista, edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Valtuutetun tehtäviin sisältyy myös ulkomaalaisten oikeuksien seuraaminen ja edistäminen, mihin liittyy toimivaltuuksia myös ulkomaalaislaissa. Lisäksi valtuutettu toimii maasta poistamisen valvojana, kansallisena ihmiskaupparaporttina, sekä naisiin kohdistuvan väkivallan raporttina. Kaikki tehtävät liittyvät keskeisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

1. Budjetin ja hallitusten esitysten vaikutuksien arviointi on tärkeä osa eduskunnan tiedonsaantioikeutta

Yhdenvertaisuusvaltuutettu ja tasa-arvovaltuutettu ovat toistuvasti kiinnittäneet huomiota eduskunnan oikeuteen saada riittävät tiedot hallituksen esitysten vaikutuksista eri ihmisryhmien asemaan ja oikeuksien toteutumiseen.

Ongelmallista on ollut, mikäli vaikutusten arvioinnissa on keskitytty vain myönteisten vaikutusten arviointiin tai arvioinneissa ei ole perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla (esim. PeVL 51/2017 vp s. 4) arvioitu vaikutuksia niihin ryhmiin, joissa negatiiviset vaikutukset ovat suurimpia.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen leikkauksia koskevissa lausunnoissaan kiinnittänyt huomiota erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien, kuten esimerkiksi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen muutosten yhteydessä. Valtuutettu on myös kiinnittänyt huomiota yhdenvertaisuuslain 5 §:ään kirjattuun viranomaisten

velvollisuuteen edistää yhdenvertaisuutta sekä perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle asetettuun velvollisuuteen turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Erityisen ongelmallista on ollut, mikäli muutokset haavoittuvien ryhmien osalta on toteutettu erillisillä hallituksen esityksillä, joiden yhteisvaikutuksia ei ole arvioitu. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on pitänyt tätä merkittävänä ongelmana esimerkiksi ulkomaalaislainsäädäntöön ja sosiaaliturvalainsäädäntöön tehdyissä muutoksissa.

Sosiaali- ja terveysministeriö onkin lainvalvojien ja lainsäätäjän kritiikin takia lisännyt esitysten yhteisvaikutusten arviointia, mutta tämä arviointi on usein kohdistunut jo hyväksyttyjen lainsäädäntötoimien jälkikäteiseen arviointiin. Tilannetta ei voi vieläkään pitää eduskunnan tiedonsaantioikeuksien ja perus- ja ihmisoikeuksien valvonnan kannalta hyvänä.

Nyt käsiteltävänä olevassa talousarvioesityksessä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaikutuksia arvioidaan hyvin niukasti. Kuitenkin esimerkiksi STM:n ja OKM:n perustelutekstit osoittavat, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaikutuksia on ainakin jossain määrin mahdollista arvioida myös budjetin yhteydessä.

2. Syrjinnän uhrien oikeuksien turvaaminen vähentyneillä resursseilla

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleiden syrjintää koskevien yhteydenottojen määrä on lisääntynyt viimeisen viiden vuoden aikana n. 130 %:lla eli yhteydenottojen lukumäärä on yli kaksinkertaistunut. Vuonna 2019 tuli 954 yhteydenottoa ja vuonna 2024 2187 yhteydenottoa. Viime vuosien aikana valtuutetun käytettävissä olevia resursseja on kuitenkin juustohöylätty.

Valtuutettu on joutunut ottamaan käyttöön yhteydenottoihin vastaamisessa ns. seulontamenettelyn, jossa erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tai periaatteellisesti merkittäviä yhdenvertaisuuden loukkauksia selvitetään perusteellisemmin kuin muita yhteydenottoja. Valtuutettu ei myöskään pysty vastaamaan kaikkiin sille tulleisiin lausunto- tai kuulemispyyntöihin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on erittäin huolissaan syrjintää kokeneiden henkilöiden lakimääräisten oikeuksien toteutumisesta. Erityisen huonosti toteutuu esimerkiksi yhdenvertaisuuslain syrjinnän uhrille takaama oikeus hyvitykseen. Uhrin on viime kädessä haettava hyvitystä siviilioikeudellisella kanteella käräjäoikeudesta.

Käräjäoikeuksissa määrätyt hyvitykset ovat kuitenkin suuruudeltaan vain joidenkin tuhansien eurojen suuruisia. Kanteen nostaminen hyvityksen vaatimiseksi ei ole

järkevää, kun huomioidaan että jutun hävitessään henkilö joutuu korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut, jotka ovat helposti yli 10 000 euroa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitääkin tärkeänä, että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on yksimielisesti mietinnössään TyVM 8/2022 vp todennut, että yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan olisi voitava päättää myös hyvityksen suuruudesta tämän ilmeisen oikeusturvaongelman korjaamiseksi.

Euroopan unioni on keväällä 2024 hyväksynyt direktiivin yhdenvertaisuuselimiä koskevista normeista (EU) 2024/1501. Se on saatettava Suomessa voimaan kesäkuuhun 2026 mennessä. Direktiivissä edellytetään, että valtuutetulla on riittävät taloudelliset resurssit hoitaa tehtäviään myös silloin kun ne lisääntyvät esimerkiksi yhteydenottojen määrän kasvaessa tai lakisääteisten tehtävien lisääntyessä.

Sisäministeriössä on käynnissä lainvalmistelu EU:n maahanmuutto- ja turvapaikkasopimukseen sisältyvien seulonta- ja menettelyasetuksen toteuttamiseksi Suomessa. Sisäministeriö ehdottaa, että yhdenvertaisuusvaltuutettu nimettäisiin asetusten edellyttämäksi monitoroijaksi, joka valvoo perusoikeuksien toteutumista ulkorajojen seulonta- ja rajamenettelyissä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että voi ottaa lisätehtävän vastaan vain, mikäli siihen osoitetaan riittävät lisäresurssit.

Hallituksen periaatepäätöksen mukaan ministeriöiden on toteutettava uudetkin tehtävät ilman valtionvarainministeriön uusiin tehtäviin osoittamaa lisärahoitusta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu pelkää, että maahanmuuttopaktin uusia tehtäviä yritetään lisätä valtuutetulle ilman niihin kohdistuvaa vastaavaa lisärahoitusta. Itsenäisen yhdenvertaisuusvaltuutetun on tällaisessa tilanteessa jouduttava kieltäytymään tehtävän vastaanottamisesta tai eduskunnan on puututtava asiaan asiaa käsiteltäessä valiokunnassa. Valtuutettu katsoo, että asia tulisi ratkaista asianmukaisesti jo lisätalousarviota valmisteltaessa eikä vasta eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Rainer Hiltunen